

Mladen Parlov

DUH SVETI U POVIJESTI SPASENJA

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
Katolička izdavačka kuća i časopis *Crkva u svijetu*

Split, 2023.

UVOD

Čini se da se brojni suvremeni kršćani pred stvarnošću Duha Svetoga ponašaju poput učenika koje je sv. Pavao susreo u Efezu. Na upit: „Jeste li primili dar Duha?“, odgovoriše kako nisu ni čuli da Duh Sveti postoji (Dj 19,2). Premda gotovo svakodnevno čine znak križ, spominjući i Duha Svetoga, kao da je Duh Sveti iščezao iz svijesti tolikih suvremenih kršćana. Ili možda ipak nije. Naime, u suvremenom čovjeku postoji žeđ za autentičnom duhovnom stvarnošću, žeđ za Duhom, premda tu žeđ nastoji utažiti na izvorima koje kršćanstvo ne nudi.

Živimo u društvu brzih promjena, a jedino što je stalno su upravo te promjene. Nagli tehnološki napredak zasipa nas novim, modernijim i tehnološki naprednijim uređajima koji zasigurno nekome poboljšavaju kvalitetu življenja. No, s druge strane društveni procesi su kao nikada do sada otuđujući. Primjerice, sredstva komunikacije nikada nisu bila toliko razvijena, a istodobno se ljudi nikada nisu osjećali toliko osamljenima. Nakon početnog oduševljenja brojni tehnološki proizvodi počinju nas gušiti; kod brojnih osoba javlja se upit: Može li se život svesti samo na kupovinu? Postoji li nešto više, dublje, smislenije? Katolička Crkva stoljećima uči da postoji odgovor na nade i tjeskobe koje se javljaju u ljudskom srcu te da je taj odgovor ponudio sam Bog, u svome Sinu Isusu Kristu koji je postao čovjekom. Duhom Svetim, kojega je poslao svojoj Crkvi i koji nastavlja njegovo djelo, uskrsli Krist želi obnoviti čitavo čovječanstvo, odnosno okupiti ga u jednu, Božju obitelj. Tom Božjem programu i naumu s ljudskim rodnom uvijek je bilo i uvijek će biti otpora. Prije četrdesetak godina sv. Ivan Pavao II. piše da otpor Duhu Svetomu „u različitim razdobljima povijesti, a osobito danas, nalazi i svoju vanjsku dimenziju te se izražava u naučavanju, kulturi i civilizaciji kao filozofski ili ideološki sistem ili akcioni i odgojni program međuljudskih odnosa”.¹ Papa je izrijeком spomenuo marksizam koji je zagovarao dijalektički ili historijski materijalizam kao temelj boljeg društvenog uređenja.

¹ Ivan Pavao II., *Enciklika Dominum et vivificantem – Gospodina i životvorca* (1986.), br. 56, KS, Zagreb, 1997., str. 86.

Marksizam i komunistička društva koja su se na njemu nadahnjivala i temeljila, nestali su s pozornice povijesti. Danas se otpor Duhu javlja u novim ideologijama i pokretima koji zavode suvremenog zapadnog čovjeka. Ponajveći otpor Duhu dolazi od rodne ideologije koja po sve odbacuje kršćansku antropologiju u temelju koje se nalazi ideja o čovjeku, muškarca i žene, kao slici i prilici Božjoj. Rodna ideologija niječe biološku stvarnost ljudskog spola te zagovara ideologiju roda, prema kojoj svatko može sam izabrati što će u životu biti; svako postaje svoj stvoritelj.

Na poteškoće koje pritišću suvremenog čovjeka brojni naši suvremenici, zapadni Europljani, pokušat će pronaći odgovor u ideologiji ekologije, odnosno u ekologizmu koji im se predstavlja kao nešto što im može ponuditi životni smisao. Ekologija je postala nova religija suvremenog zapadnog društva. No, surogat prirode, Majke Zemlje, koja zamjenjuje Boga Oca, ne može ispuniti ljudsko srce, odnosno ljudski duh. Ekologizam je pomodarstvo, nimalo bezopasno, kao što to nisu bili ni marksizam i komunizam koji su, poslije desetljeća dominacije javnim prostorom, ostavili pustoš u ljudskim dušama, da ne nabrajamo druge štetne posljedice. Novi izazovi, u obliku transhumanizma i metaverzuma, već su na obzorju, a nude se kao nove mogućnosti i nova rješenja za mirniju i sigurniju budućnost društva.

U poteškoćama koje su se javljale tijekom svih povijesnih razdoblja Crkva je uvijek svoje oči upravljala prema svome Gospodinu, kao jedinoj nadi, sigurnoj luci spasa i utočištu. To treba činiti i danas. Crkva je također pratila svijest da u svome poslanju nije sama, svijest da je u njezinu misijskom poslanju prati njezin Utemeljitelj, uvijek prisutan u snazi svoga Duha. Zapravo upravo u kriznim vremenima Duh kao da je posebno aktivan, jer podiže obnoviteljske pokrete i osobe, kako bi potaknuo Crkvu na obnovu, na povratak Gospodinu.

Kada je riječ o Duhu i Crkvi treba priznati da je dugo vremena Duh bio izvan fokusa Crkve. Zahvaljujući Drugom vatikanskom koncilu Crkva je iznova otkrila svoju pneumatološku dimenziju, a time je ujedno otkrila i još uvijek otkriva obilje bogatstva darova koje Duh udjeljuje Crkvi i po kojima vodi i izgrađuje Crkvu. Pneumatologija kao nauk o djelovanju Duha Svetoga trebala bi pomoći da se djelova-

nje Duha uoči te da mu se pojedini vjernici i Crkva u cjelini sve više otvore. U tom otvaranju Duhu od velike pomoći mogu biti prošla iskustva, kako pojedinaca, tako i crkvenih zajednica pa i Crkve u cjelini. No, osobito je svetopisamsko iskustvo djelovanja Duha normativno u procjenjivanju uloge i djelovanja Duha u životu pojedinca i zajednice.

Suvremena pneumatologija, na temelju kriterija koji proizlaze iz vjeroispovijesti u božanstvo Duha, može i treba pomoći današnjoj Crkvi i društvu da budu poučljiviji poticajima Duha. Kriteriji razlučivanja duhova, odnosno kriteriji koji nam pomažu prepoznati i definirati istinski život, pravi zanos, istinsko znanje, integralnost i zajedništvo razvijeni su na temelju kršćanske pneumatologije koja polazi od ispovijesti vjere u Duha, koji je „Gospodin i Životvorac”, kako je ustvrdila Carigradska vjeroispovijest. Taj pneumatološki dodatak Nicejskom *Credū* sadrži dva kriterija koji za nas mogu biti veoma važni: Duh je „Gospodin” te se stoga njime ne može manipulirati, tj. raspolagati s naše strane; On nije Duh našega duha, nego je Duh koji „proizlazi od Oca i Sina”; Duh Sveti jest duh koji oživljuje; „biti u Duhu Svetome” je sinonim za „biti u istinskom životu”, tj. imati istinski život. Na taj način stižemo do „pneumatološkog kruga”, naime ono što jest Duh Sveti možemo znati jedino u Duhu Svetome. Ono što se dozna i iskusi o Duhu treba verbalno izraziti na način sukladan tome istome Duhu. Stoga nije dosta da se kao nekakav dodatak nauku o trojedinom Bogu doda i poglavlje pneumatologije, kako su činili teolozi između Prvog i Drugog vatikanskog koncila. Nauk o Duhu Svetome, Gospodinu koji oživljuje, trebalo bi biti temeljno poglavlje nauka o kršćanskoj vjeri, tj. kršćanske dogmatike. Čak i još više: cjelokupni nauk o kršćanskoj vjeri trebalo bi izložiti u obliku govora u snazi Duha. To je bila velika želja Karla Bartha (1886.-1968.), izraditi cjelokupnu teologiju počevši od trećeg članka *Creda*. Pneumatologija bi mogla i trebala tvoriti prvo poglavlje dogmatskih priručnika i prvi svezak niza posvećena dogmatici, jer predstavlja u određenom smislu trajnu kriteriologiju cjelokupnog vjerskog nauka. S druge strane nije moguće formulirati kršćansku, normativnu i kritičku pneumatologiju, a da se ne polazi od iskustava Duha koja su nam posvjedo-

čena u Starom i Novom zavjetu i koja su utjecala na povijest vjere sve do danas.

Ova knjiga nastala je na temelju predavanja o Duhu Svetome koja sam izvodio kroz desetak godina na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu. Zahvaljujem studentima koji su s pozornošću i zanimanjem utjecali na mene tako da sam gotovo svake godine dodavao i/ili mijenjao dio nastavnih materijala, a isto tako što su me motivirali na daljnje istraživanje uloge i djelovanja Duha kroz čitavu povijest spasenja, čitajući brojne knjige i članke na tu temu.

Ako ova knjiga potakne barem nekoga da se otvori vodstvu i poticajima Duha Životvorca tada je ona ispunila svoju svrhu. A tada i uvijek neka je trojedinom Bogu, Ocu i Sinu i Duhu Svetomu čast i slava.

Autor

SADRŽAJ

Uvod	5
------------	---

I. DIO: DUH SVETI U SVETOME PISMU

I. DUH U STAROM ZAVJETU.....	11
1. Pojam „duha”	11
1.1. Kozmološko značenje	13
1.2. Antropološko značenje	14
1.3. Teološko značenje – Božji „dah”	15
2. Duh Gospodnji.....	16
2.1. Karizmatska linija.....	16
2.2. Kraljevska linija	18
2.3. Proročka linija.....	18
2.4. Mesijansko-eschatološka linija.....	20
2.5. Duh u mudrosnim spisima.....	22
2.6. Duh Jahvin u Starom zavjetu: pokušaj sažete definicije	24
3. Poimanje Duha u periodu između dva Zavjeta	26
3.1. Duh (Pneuma) u helenističkom židovstvu	26
3.2. Duh u palestinskom židovstvu.....	28
II. DUH U NOVOM ZAVJETU	33
1. Isus iz Nazareta – eschatološki nositelj Duha	33
1.1. Tekstovi o Isusovu krštenju.....	37
1.2. Isusov javni život	39
2. Ivanova pneumatologija	44
2.1. Duh kao predstavnik Krista i Oca	47
2.2. Duh Paraklet kao drugi Zagovornik	47
2.3. Život u snazi Duha i u Duhu	49
2.4. Odnos Duha s Ocem i Sinom	50
3. Duh u Djelima apostolskim	52
4. Duh u nauku sv. Pavla	56
4.1. Krist i Duh	57
4.2. Crkva i Duh	59

4.3. Duh i kršćani	61
5. Sinteza biblijske pneumatologije	65
5.1. Duh svetosti i slave	67
5.2. Duh ljubavi i jedinstva	68
5.3. Duh slobode i istine	69

II. DIO: ISKUSTVO DUHA KROZ POVIJEST CRKVE

1. Iskustvo Duha u postapostolskoj Crkvi	73
2. Oblikovanje ispovijesti vjere u božanstvo Duha Svetoga	79
2.1. Carigradski simbol	85
3. Daljnji pneumatološki razvoj na Istoku i Zapadu	88
3.1. Rasprava oko Filioque-a	94
4. Neki naglasci pneumatologije istočnih Crkava	100
4.1. Duh Majka u sirijskoj i armenskoj pneumatologiji	102
4.2. Neki pneumatološki naglasci pravoslavne teologije	103
5. Srednjovjekovna pneumatologija	106
5.1. Pneumatologija Joakima iz Fiorea	110
6. Pneumatologija Reformacije i Proturreformacije	113
6.1. Tridentski koncil i Proturreformacija	116
7. Pneumatologija dvadesetog stoljeća	118
7.1. Pneumatologija Drugog vatikanskog koncila	119
7.2. Postkoncilski pneumatologija	124

III. DIO: SUSTAVNA PNEUMATOLOGIJA

1. Duh u jedinstvu Trojstva	135
1.1. Duh kao božanska ekstaza	139
1.2. Duh kao otajstvo trajne kenoze	142
1.3. Duh kao božanska 'syn-thesis'	145
2. Duh u otajstvu Isusa Krista	149
2.1. Duh u otajstvu utjelovljenja	151
2.2. Duh u otajstvu Isusova krštenja	154
2.3. Duh u otajstvu uskrsnuća	159
3. Suodnos Duha i Crkve: Duh Sveti - duša Crkve	163
3.1. Povijest izraza: Duh Sveti duša Crkve	163

3.2. Duh je su-utemeljitelj Crkve	169
3.3. Duh čini Crkvu jednom, svetom, katoličkom i apostolskom	173
3.4. Crkva je sakrament Duha	179
4. Duh Sveti stvori i izgrađuje Crkvu	186
4.1. Duh izgrađuje Crkvu po Riječi.	187
4.2. Duh izgrađuje Crkvu po sakramentima (liturgiji).	190
4.3. Duh izgrađuje Crkvu po karizmama.	193
4.4. Duh izgrađuje Crkvu po svetosti njezinih članova	196
4.5. Duh izgrađuje Crkvu po Mariji	202
5. Život po Duhu i u Duhu	207
5.1. Duhovni čovjek.	208
5.2. Struktura duhovnog čovjeka.	213
5.3. Darovi Duha	216
5.4. Duh Sveti i molitva.	218
6. Dar razlučivanja duhova	223
6.1. Razlučivanje duhova u Svetome pismu	224
6.2. Razlučivanje duhova u kršćanskom životu.	228
6.3. Kriteriji razlučivanja duhova	233
7. Pneumatološke perspektive	235
7.1. Duh i stvaranje	236
7.2. Duh i novi čovjek	239
7.3. Duh Sveti i novo zajedništvo života	240
7.4. Duh i znakovi vremena	243
Zaključak	247
Dođi, Duše Presveti.	249
O dođi, Stvorče, Duše svet	249

BIBLIOGRAFIJA

1. Bibliografija o Duhu Svetomu na hrvatskom jeziku	251
Knjige.	251
Članci.	252
Hrvatski autori na latinskom	255
2. Izabrana literatura na stranim jezicima	256
Kazalo imena	257